

УДК 304:334

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.15>

Олена ОМЕЛЬЧЕНКО

старший викладач кафедри бізнесу і права, Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна», вул. Дмитра Майбороди, 6, м. Вінниця, Україна, 21036

ORCID: 0000-0002-5121-0222

Scopus ID: 57210956039

Бібліографічний опис статті: Омельченко, О. (2024). Еволюція фандрайзингу в соціальній роботі: від традиційних методів до сучасних стратегій. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 103–109, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.15>

ЕВОЛЮЦІЯ ФАНДРАЙЗИНГУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ДО СУЧАСНИХ СТРАТЕГІЙ

Ця стаття присвячена всебічному аналізу еволюції фандрайзингу в контексті соціальної роботи, досліджуючи його перехід від традиційних практик збору коштів до сучасних стратегій, адаптованих до цифрової доби. Вона відображає історичний розвиток фандрайзингу, виокремлюючи ключові моменти трансформації, що включають зміни у методах, стратегіях, та використанні технологій, що значно розширили можливості залучення ресурсів. Стаття описує етапи розвитку фандрайзингу, від ранніх форм філантропії до професійного і стратегічного підходу в сучасних умовах, з акцентом на вплив цифровізації та глобалізації.

Мета роботи полягає в детальному розгляді еволюції фандрайзингу, аналізі його ролі в соціальній роботі та вивченні впливу сучасних цифрових технологій на стратегії залучення ресурсів.

Особлива увага приділяється порівняльному аналізу різних визначень фандрайзингу, які демонструють його еволюцію від простого збору коштів до комплексної стратегічної діяльності. Через це дослідження виявляються основні тенденції, які формують сучасний ландшафт фандрайзингу, та оцінюється їхній потенційний вплив на майбутнє соціальної роботи.

Стаття покликана забезпечити фахівців у галузі соціальної роботи, фандрайзингу, а також інших зацікавлених осіб глибоким розумінням розвитку та сучасного стану фандрайзингу, надаючи інсайти щодо використання інноваційних підходів для ефективного залучення ресурсів.

Методологія дослідження базується на аналізі наукової літератури, історичних даних, а також сучасних практик фандрайзингу. В статті використані порівняльний аналіз, систематизація та узагальнення існуючих підходів до фандрайзингу з акцентом на їх еволюцію та інноваційні аспекти.

Наукова новизна виявляється в комплексному підході до аналізу історії та розвитку фандрайзингу, виявленні ключових тенденцій та змін у методах залучення ресурсів, особливо в контексті використання цифрових технологій. Автор вносить вклад у розуміння того, як цифровізація та глобалізація впливають на сучасні стратегії фандрайзингу, збагачуючи теоретичну базу в цій галузі.

Висновки. Фандрайзинг як елемент соціальної роботи пройшов значну еволюцію, від простих форм філантропії до складних стратегій, що включають сучасні технології. Це розвиток відображає зміни в суспільних потребах та можливостях, пропонує нові шляхи для підвищення ефективності та результативності соціальної роботи. Адаптація до швидко змінюваних умов, інтеграція новітніх технологій і стратегічний підхід до залучення коштів визначатимуть майбутнє фандрайзингу, сприяючи стійкості та інноваційному розвитку соціальних програм.

Ключові слова: фандрайзинг, соціальна робота, історія фандрайзингу, цифровізація фандрайзингу, стратегії залучення коштів, еволюція благодійності.

Olena OMELCHENKO

Department of Business and Law, Vinnytsia Institute of University «Ukraine», 23a Dmytra Maiborody str., Vinnytsia, Ukraine, 21036

ORCID: 0000-0002-5121-0222

Scopus ID: 57210956039

To cite this article: Omelchenko, O. (2024). Evoliutsiia fandraizynhu v sotsialnii roboti: vid tradytsiinykh metodiv do suchasnykh stratehii [The evolution of fundraising in social work: from traditional methods to modern strategies]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 103–109, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.15>

THE EVOLUTION OF FUNDRAISING IN SOCIAL WORK: FROM TRADITIONAL METHODS TO MODERN STRATEGIES

This article provides a comprehensive analysis of the evolution of fundraising in the context of social work, exploring its transition from traditional fundraising practices to modern strategies adapted to the digital age. It reflects the historical development of fundraising, highlighting key moments of transformation, including changes in methods, strategies, and the use of technology that have significantly expanded the possibilities of raising resources. The article describes the stages of fundraising development, from early forms of philanthropy to a professional and strategic approach in the modern context, with a focus on the impact of digitalization and globalization.

The purpose of the paper is to examine in detail the evolution of fundraising, analyze its role in social work, and study the impact of modern digital technologies on fundraising strategies.

Particular attention is paid to the comparative analysis of different definitions of fundraising, which demonstrate its evolution from simple fundraising to complex strategic activities. Through this research, the main trends that shape the current fundraising landscape are identified and their potential impact on the future of social work is assessed.

The article is intended to provide social work and fundraising professionals, as well as other stakeholders, with a deep understanding of the development and current state of fundraising, providing insights into the use of innovative approaches to effectively raise resources.

The research methodology is based on the analysis of scientific literature, historical data, and modern fundraising practices. The article uses a comparative analysis, systematization and generalization of existing approaches to fundraising with a focus on their evolution and innovative aspects.

The scientific novelty is manifested in an integrated approach to analyzing the history and development of fundraising, identifying key trends and changes in the methods of attracting resources, especially in the context of the use of digital technologies. The author contributes to the understanding of how digitalization and globalization affect modern fundraising strategies, enriching the theoretical framework in this area.

Conclusions. Fundraising as an element of social work has undergone a significant evolution, from simple forms of philanthropy to complex strategies that incorporate modern technologies. This development reflects changes in social needs and opportunities, offering new ways to improve the efficiency and effectiveness of social work. Adaptation to rapidly changing conditions, integration of the latest technologies and a strategic approach to fundraising will determine the future of fundraising, contributing to the sustainability and innovative development of social programs.

***Key words:** fundraising, social work, history of fundraising, digitalization of fundraising, fundraising strategies, evolution of charity.*

Актуальність проблеми. У сучасному світі соціальна робота відіграє ключову роль у вирішенні широкого спектра соціальних проблем, від підтримки вразливих груп населення до реагування на кризові ситуації. Фінансування таких ініціатив є критичним аспектом, який безпосередньо впливає на їхню ефективність та стійкість. В цьому контексті фандрайзинг виступає не просто як інструмент залучення коштів, а як стратегічний елемент, що визначає потенціал соціальних програм розширювати свій вплив та адаптуватися до змінюваних потреб спільноти.

Розвиток інструментів фандрайзингу, особливо в умовах швидкого прогресу технологій та змін у соціально-економічному ландшафті, відкриває нові можливості для соціальної роботи. Це стосується не лише залучення фінансових ресурсів, але й розвитку громад, зміцнення партнерств та підвищення обізнаності щодо соціальних питань. Отже, дослідження використання інструментів фандрайзингу є актуальним, оскільки дозволяє оцінити та оптимізувати ці процеси, сприяючи

більш ефективній та результативній соціальній роботі.

Вивчення цієї теми набуває особливої важливості у контексті зростаючих соціальних викликів, таких як бідність, нерівність, бездомність, соціальна ізоляція та інші, де потреби значно перевищують наявні ресурси. Адаптація та інновація у фандрайзингу можуть забезпечити більш стабільне та довгострокове фінансування, що дозволить соціальним програмам не лише виживати, але й процвітати, відповідно реагуючи на змінювані потреби суспільства.

Таким чином, актуальність теми зумовлена високою соціальною значущістю фандрайзингу в контексті соціальної роботи, потребою в глибокому розумінні сучасних викликів і можливостей, а також необхідністю розробки ефективних стратегій для забезпечення стійкості та розвитку соціальних служб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо теорії та практики фандрайзингу як інноваційного інструменту тільки починає порушуватися. Наявні публікації присвячені лише окремим аспектам фандрайзингу. Тео-

ретичне підґрунтя цього дослідження склали публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників: О. Комаровського (Комаровський, 2007), Т. Крупського (Крупський, 2005), С. Куца (Куц, 2008), І. Мінгазутдінова (Мінгазутдінов, 2000), А. Соколової (Соколова, 2013), та інших.

В науковій літературі фандрайзинг охоплює різні сфери. Б.В. Бусленко, О.В. Лісовець розглядають фандрайзинг у сфері діяльності громадських організацій в Україні. Зокрема, О.В. Лісовець у своїй праці «Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України» трактує його як діяльність, «спрямована на забезпечення організації ресурсами, необхідними для реалізації її статутних завдань» (Лісовець, 2011).

Фандрайзинг як самостійний вид економічної діяльності висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Досить актуальним сьогодні є фандрайзинг і в закладах освіти. С. Воронкова, зокрема, стверджує, що фандрайзинг у науковій діяльності закладів вищої освіти відкриває можливість залучення коштів закладу на проведення досліджень і реалізацію проєктів наукової та організаційної діяльності. (Воронкова, 2011). Питаннями означеного явища в соціальній сфері займалися О.В. Грабчак, Н.А. Сейко, О.В. Чернявська та ін. Н.А. Сейко, досліджуючи особливості формування практико-орієнтованих умінь майбутніх соціальних педагогів у процесі вивчення курсу «Соціальний фандрайзинг» так як і Я.М. Буздуган пов'язує його з благодійною діяльністю та дають подібне трактування (Сейко, 2016).

Отже, фандрайзинг в соціальній роботі можна трактувати як процес залучення фінансових та інших ресурсів (матеріальних, нематеріальних (людських, інформаційно-методичних, фінансових), які потрібні для реалізації певного соціального проєкту або програми з метою вирішення соціальних проблем різних верств населення.

Мета дослідження полягає в детальному аналізі історичного розвитку фандрайзингу як ключового елемента соціальної роботи, вивченні переходу від традиційних методів залучення коштів до інноваційних стратегій у контексті сучасних цифрових технологій. Стаття має на меті оглянути еволюційні зміни в практиках фандрайзингу, проаналізувати різноманітні підходи та методи, що застосо-

вуються в сучасних умовах, та оцінити вплив цифровізації на ефективність та результативність залучення ресурсів. Окрім того, стаття прагне виявити ключові тенденції та виклики, з якими стикаються професіонали у сфері фандрайзингу, і визначити перспективи розвитку цієї діяльності у майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фандрайзинг, як інтегральна частина соціальної роботи, пройшов значний шлях розвитку, відображаючи зміни в суспільних умовах, економічних реаліях та соціальних цінностях. Його еволюція може бути висвітлена через кілька ключових історичних етапів:

I. Етап. Ранні форми філантропії

Давні цивілізації (Стародавній Єгипет, Рим, Греція): фандрайзинг у своїй первісній формі часто асоціювався з релігійними або благодійними даруваннями. Багатії та знатні особи надавали підтримку менш забезпеченим, фінансували громадські заходи, будівництво храмів і пам'ятників.

II. Етап. Середньовіччя та Ренесанс

Заснування госпіталів та благодійних інститутів: у цей період з'явилися госпіталі, притуки, сиротинці та інші благодійні установи, які фінансувалися за рахунок приватних пожертвувань, церков та монастирів.

III. Етап. Просвітництво і промислова революція

Зародження сучасної благодійності (18-19 століття): розвиток промисловості та міського життя призвів до зростання соціальних проблем, що стимулювало розвиток організованої благодійної діяльності. Філантропія стала більш структурованою, з'явилися спеціалізовані благодійні організації.

IV. Етап. Розквіт професійного фандрайзингу (20 століття)

Післявоєнний період (після Першої та Другої світових воєн): Значні суспільні зміни, потреби відновлення після воєн сприяли інтенсифікації благодійної діяльності. Благодійні фонди, які з'явилися, почали використовувати більш систематизовані підходи до залучення коштів.

Розвиток некомерційного сектору (60-70-ті роки 20 століття): Суспільні рухи, спрямовані на захист прав громадян, навколишнього середовища та інших соціальних питань, призвели до зростання числа некомерційних організацій і, відповідно, потреби в професійному фандрайзингу.

V. Етап. ра цифровізації та глобалізації у фандрайзингу (кінець 20 – початок 21 століття).

Глобалізація та цифрова революція: з появою інтернету та соціальних медіа фандрайзинг увійшов у нову еру. Онлайн-платформи для краудфандингу, соціальні мережі та електронні платежі революціонізували збір коштів, роблячи його більш доступним, швидким і ефективним.

Професіоналізація фандрайзингу: фандрайзинг став визнаною професією з власними стандартами, етичними кодексами та освітніми програмами. Організації почали впроваджувати більш стратегічні та даними підкріплені підходи до залучення коштів.

Кожен з цих етапів відіграв важливу роль у формуванні сучасного розуміння фандрайзингу як важливої частини соціальної роботи, де залучення ресурсів служить не лише для підтримки поточних потреб, але й для стратегічного розвитку організацій та вирішення довготривалих соціальних викликів.

Термін «фандрайзинг» було запозичено у США, де він використовується багато десятиліть переважно в області залучення фінансування в так званий «третій сектор», що розвивається з кінця XIX – початку XX ст. і покликаний реалізовувати завдання, які ігнорувалися приватним і державним секторами. З 1980-х рр. фандрайзинг в США остаточно оформився у самостійну управлінську дисципліну.

Американське поняття фандрайзинг (fundraising), як нерідко це трапляється з англійськими економічними термінами, не має адекватного перекладу на українську мову. Складний термін «фандрайзинг» утворений із двох англійських слів – fund (фонд, кошти) і rising (підвищення, поліпшення становища, надбавка до зарплати). Дослівно це підвищення грошових коштів, а за змістом – пошук грошей. Зрозуміло, що мова йде про додаткове фінансування, про взаємодію з фондами, за допомогою яких поліпшується ситуація в тій чи іншій сфері людської життєдіяльності (Огородник, 2014). Цей термін з'явився у англійському вжитку в першій половині 20 століття і з часом став широко використовуватися в контексті некомерційної діяльності, де головною метою є залучення фінансових ресурсів для підтримки соціальних, культурних, освітніх, наукових та інших проєктів.

Американський дослідник Джон Баглі визначає фандрайзинг як мобілізацію ресурсів для діяльності; процес збору добровільних внесків у вигляді грошей або інших ресурсів від пожертвувачів приватних осіб, компаній, благодійних фондів (Баглі, 2006).

Снігульська В. трактує фандрайзинг наступним чином: «це добровільна мобілізація внутрішніх та залучення зовнішніх ресурсів для безкорисного здійснення суспільно важливої діяльності» (Снігульська, 2009).

Мінгазутдінов І.О. розглядає фандрайзинг як комплексну систему заходів по залученню ресурсів для реалізації некомерційних проєктів (Мінгазутдінов, 2000).

Крупський Т. у своїх працях зазначає, що фандрайзинг виступає як діяльність по залученню ресурсів для реалізації соціально значимих проблем та підтримки неприбуткових організацій (Крупський, 2005).

На основі праць українських та зарубіжних науковців ми об'єднали визначення фандрайзингу за трьома основними напрямками: традиційне, сучасне та всебічне.

Традиційне визначення: Фандрайзинг – це процес залучення ресурсів, зокрема грошей, від індивідуальних донорів, компаній, благодійних фондів або урядових організацій для підтримки некомерційних ініціатив або конкретних соціальних проєктів.

Сучасне визначення: Фандрайзинг – це стратегічна діяльність, яка включає планування, організацію та виконання ініціатив, спрямованих на залучення фінансових ресурсів та інших видів підтримки, використовуючи різноманітні методи та підходи, включаючи прямі звернення, гранти, спеціальні заходи та кампанії.

Всебічне визначення: Фандрайзинг – це комплексна діяльність, яка об'єднує стратегії залучення ресурсів, взаємодію з донорами, створення та підтримку відносин з зацікавленими сторонами, а також планування та реалізацію кампаній зі збору коштів. Вона вимагає розуміння мотивації донорів, ефективного комунікаційного плану та чіткої стратегії використання зібраних ресурсів для досягнення місії організації.

Порівняння визначень дає змогу зробити наступні висновки:

– Традиційне визначення зосереджене переважно на фінансовому аспекті, тоді як

Порівняння визначень поняття «фандрайзинг»

Критерій	Традиційне визначення	Сучасне визначення	Всебічне визначення
Сфера застосування	Зосереджене на залученні грошових коштів.	Охоплює залучення фінансових ресурсів та інших видів підтримки за допомогою різноманітних методів.	Включає широкий спектр діяльностей: залучення ресурсів, взаємодія з донорами, стратегічне планування, реалізація кампаній.
Стратегічна складова	Фокус на самому процесі збору коштів.	Підкреслюється необхідність стратегічного планування та організації ініціатив.	Включає розробку та виконання комплексних стратегій, що об'єднують різні аспекти фандрайзингу та вимагають глибокого аналізу, планування та взаємодії.
Взаємодія з донорами	Не виражено явно.	Включає ініціативи, спрямовані на залучення фінансових ресурсів, але не фокусується безпосередньо на відносинах з донорами.	Включає створення та підтримку відносин з донорами, що є ключовим для забезпечення їхньої довгострокової підтримки. Детально описує процеси ідентифікації, залучення, та збереження донорів.
Основна мета	Збір коштів для підтримки конкретних проектів або ініціатив.	Залучення ресурсів через різноманітні методи для підтримки різних проектів та програм.	Комплексний підхід до залучення ресурсів, що включає стратегічне планування, ефективне управління відносинами з донорами, та відповідальне використання ресурсів для досягнення місії організації.

сучасне і всебічне визначення охоплюють ширший спектр ресурсів та стратегій.

– Сучасне та всебічне визначення підкреслюють стратегічний підхід, в той час як традиційне більше сфокусоване на самому процесі збору коштів.

– Всебічне визначення включає в себе розвиток відносин з донорами та зацікавленими сторонами, що є ключовим аспектом для забезпечення довгострокової підтримки.

Найбільш повним та актуальним визначенням на нашу думку є наступне: Фандрайзинг – це комплексна, стратегічно орієнтована діяльність, яка включає ідентифікацію, залучення, та збереження донорів шляхом розробки та виконання різноманітних кампаній та ініціатив зі збору ресурсів. Вона вимагає глибокого розуміння цінностей та потреб донорів, ефективної комунікації місії організації, та чіткої відповідальності за використання зібраних коштів у відповідності з метою та цілями організації.

Фандрайзинг став активно розвиватися в Україні в 1990-х і на початку 2000-х років у зв'язку з розширенням некомерційного сектору. Оскільки їхня діяльність була спрямована не на отримання прибутку, а на розв'язання соціально значущих проблем, залучення коштів на їхню діяльність стало актуальним питанням.

Фандрайзинг – це спеціально організований процес залучення ресурсів (передусім коштів) для некомерційних організацій, благодійних фондів або соціально значущих програм.

На сьогодні сектор громадських організацій та благодійності отримав значний розвиток в наслідок широкомасштабної війни в Україні, саме це призвело до уваги та необхідності розгляду фандрайзингу. Зростаюча увага до теми використання інструментів фандрайзингу у соціальній роботі, особливо в умовах війни в Україні, може бути пояснена кількома ключовими факторами:

1. Підвищення гостроти соціальних потреб. Війна призводить до масштабних гуманітарних криз, зокрема, збільшення числа внутрішньо переміщених осіб, потреб у реабілітації поранених, допомозі біженцям, відновленні зруйнованої інфраструктури та психологічній підтримці постраждалого населення. Все це вимагає значних ресурсів, які можуть бути залучені через ефективний фандрайзинг.

2. Збільшення міжнародної підтримки. У контексті війни, існує зростаюча солідарність та готовність до допомоги з боку міжнародної спільноти. Фандрайзинг стає ключовим інструментом для мобілізації цих ресурсів, забезпечуючи критично необхідну фінансову, матеріальну, технічну та експертну підтримку.

3. Потреба в адаптації до швидко змінюваних умов. Військові конфлікти створюють динамічне і непередбачуване середовище, де потреби можуть змінюватися швидко та радикально. Фандрайзинг дозволяє організаціям соціальної роботи бути гнучкими та оперативними у залученні ресурсів, необхідних для негайної реакції на нові виклики.

4. Використання інноваційних технологій у фандрайзингу. Сучасні технології, зокрема онлайн платформи для збору коштів, соціальні медіа та мобільні додатки, надають унікальні можливості для залучення коштів на велику відстань, дозволяючи міжнародній спільноті легко підтримувати Україну.

5. Зростаюча роль громадського сектору. У воєнний час традиційні механізми допомоги можуть бути перевантажені або неефективні, тому громадські організації та ініціативи набувають особливого значення в наданні невідкладної допомоги та підтримці населення. Фандрайзинг є вирішальним для забезпечення їхньої діяльності.

6. Зміцнення внутрішньої солідарності та самопомоги. Війна спонукає до об'єднання громадянського суспільства, активізуючи внутрішні ресурси та потенціал для самопомоги. Фандрайзинг стимулює локальні ініціативи та сприяє розвитку культури філантропії та волонтерства.

У цих умовах, фандрайзинг не просто спосіб залучення фінансових ресурсів, а стратегічний інструмент, що сприяє стійкості, адаптивності та ефективності соціальної роботи в екстремальних умовах, що склалися внаслідок війни в Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Всебічний аналіз еволюції фандрайзингу в контексті соціальної роботи, продемонстрував його перехід від традиційних методів збору коштів до адаптації передових стратегій у цифрову еру. Значне місце у дослідженні зайняли історичні зміни в методах фандрайзингу, які еволюціонували відповідно до потреб суспільства і впливу технологічного прогресу. Розвиток фандрайзингу відображає більш широкі соціокультурні зміни, що сталися в суспільстві протягом різних історичних періодів, і підкреслює роль цієї діяльності у зміцненні соціальної сфери та забезпеченні ресурсами для вирішення соціальних викликів.

Цифровізація та глобалізація відкрили нові горизонти для фандрайзингових стратегій, розширюючи можливості залучення ресурсів і водночас ставлячи нові виклики перед професіоналами у цій галузі. Стратегічний підхід до фандрайзингу, що включає інноваційні технології, ефективну комунікацію з донорами та відповідальне управління залученими ресурсами, є ключовим для досягнення успіху в цій сфері.

Перспективи подальших досліджень у сфері фандрайзингу в соціальній роботі обіцяють бути багатограними, з огляду на швидкі технологічні зміни та еволюцію глобальних соціальних викликів. Особлива увага має бути приділена дослідженню впливу цифрових технологій на методи та стратегії фандрайзингу, з акцентом на використання штучного інтелекту, блокчейна та великих даних для оптимізації процесів залучення ресурсів. Це дозволить не лише підвищити ефективність збору коштів, а й забезпечити більшу прозорість та відповідальність у використанні зібраних коштів.

Крім того, важливим напрямком для майбутніх досліджень є аналіз глобалізаційних процесів і їх впливу на фандрайзинг, зокрема вивчення міжнародних партнерств та крос-культурних взаємодій у залученні коштів. Також необхідно розглянути етичні аспекти та виклики соціальної відповідальності, які супроводжують фандрайзингові ініціативи, з метою визначення найкращих практик, які балансують між ефективністю залучення ресурсів та високими стандартами прозорості та відповідальності.

Крім того, важливим напрямком для майбутніх досліджень є аналіз глобалізаційних процесів і їх впливу на фандрайзинг, зокрема вивчення міжнародних партнерств та крос-культурних взаємодій у залученні коштів. Також необхідно розглянути етичні аспекти та виклики соціальної відповідальності, які супроводжують фандрайзингові ініціативи, з метою визначення найкращих практик, які балансують між ефективністю залучення ресурсів та високими стандартами прозорості та відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багли Д. Успішний фандрайзинг. К.: Атика, 2006. 264 с.
2. Воронкова С. Елементи фандрайзингу в діяльності менеджера освіти. *Сучасна школа України*. 2011. № 2 (230). С. 34–37.
3. Комаровський О.В. Фандрайзинг у питаннях, відповідях та цитатах. Луганськ, 2007. 54 с.
4. Крупський Т. Пошук ресурсів для діяльності організації (Fund Rasing). К.: Коаліція «Свобода вибору», 2005. 10 с.
5. Куц С. Фандрайзинг ABC: Посібник для початківців. К.: Центр філантропії, 2008. 92 с.

6. Лісовець О.В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 256 с.
7. Мінгазутдінов І.О., Шнирков О.І. Фандрайзинг: основні особливості та форми. К.: Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Т.Шевченка, 2000. 50 с.
8. Огородник В.О. Фандрайзинг – інструмент активізації соціально відповідальної взаємодії суб'єктів суспільних відносин. *Економіка і організація управління*. 2014. № 1(17)–2(18). С. 195–199
9. Сейко Н.А. Формування практико орієнтованих умінь майбутніх соціальних педагогів у процесі вивчення курсу «соціальний фандрайзинг». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: серія «Педагогічні науки»*. 2016. Вип. 4 (86). С.149–154.
10. Снігульська В. Що таке соціальний фандрайзинг, або як продати громаді участь у добрих справах. *Газета «Соціальний педагог»*. 2009. № 8. С. 100–107.
11. Соколова А.М., Чернявська О.В. Фандрайзинг. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 188 с.

REFERENCES:

1. Bahly, D. (2006). Uspishnyi fandraizynh [Successful fundraising]. Kyiv: Atyka, 264 [in Ukrainian]
2. Voronkova, S. (2011). Elementy fandraizynghu v dijajnosti menezhnera osvity [Elements of fundraising in the activity of an education manager]. *Suchasna shkola Ukrainy – Modern School of Ukraine*, 2(230), 34–37 [in Ukrainian].
3. Komarovskiy, O. (2007). Fandreizynh u pytanniakh, vidpovidiakh ta tsytatakh [Fundraising in questions, answers and quotes]. Luhansk, 54 [in Ukrainian].
4. Krupskiy, T. (2005). Poshuk resursiv dlia diialnosti orhanizatsii (Fund Rasing) [Finding resources for the organization's activities (Fund Rasing)]. Kyiv: Koalitsiia «Svoboda vyboru», 10 [in Ukrainian].
5. Kuts, S. (2008). Fandraizynh AVS: Posibnyk dlia pochatkivtsiv [ABC Fundraising: A Beginner's Guide]. Kyiv: Tsentri filantropii, 92 [in Ukrainian].
6. Lisovec, O. (2011). Teorija i metodyka roboty z dytjachymy ta molodizhnymy orghanizacijamy Ukrainy [Theory and methods of working with children's and youth organizations of Ukraine]. Kyiv: VCz «Akademiya». 256 [in Ukrainian].
7. Minhazutdinov, I., & Shnyrkov, O. (2000). Fandraizynh: osnovni osoblyvosti ta formy [Fundraising: main features and forms]. Kyiv: Instytut mizhnarodnykh vidnosyn KNU im. T.Shevchenka, 50 [in Ukrainian].
8. Ohorodnyk, V. (2014). Fandraizynh – instrument aktyvizatsii sotsialno vidpovidalnoi vzaiemodii subiektiv suspilnykh vidnosyn [Fundraising is a tool for activating the socially responsible interaction of the subjects of public relations]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and management organization*, 1(17) – 2(18), 195–199 [in Ukrainian]
9. Sejko, N. (2016). Formuvannja praktyko orijentovanykh uminj majbutnikh socialjnykh pedagoghiv u procesi vyvchennja kursu «socialjnyj fandraizyngh» [Formation of practically oriented skills of future social pedagogues in the process of studying the course «social fundraising»]. *Visnyk Zhytomirskogho derzhavnogho universytetu imeni Ivana Franka: serija «Pedagoghichni nauky» – Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko: series «Pedagogical sciences»*, 4 (86), 149–154 [in Ukrainian].
10. Snihulska, V. (2009). Shcho take sotsialnyi fandreizynh, abo yak prodaty hromadi uchast u dobrykh spravakh [What is social fundraising, or how to sell participation in good deeds to the community]. *Hazeta «Sotsialnyi pedahoh» – Newspaper «Social teacher»*, 8, 100–107 [in Ukrainian].
11. Sokolova, A., & Cherniavska, O. (2013). Fandraizynh [Fundraising]. Kyiv: «Tsentri uchbovoi literatury», 188 [in Ukrainian].